

**Religious
Implication and
Peer-Groups**

It was always fascinating to compare the multiple faces of the Christian religions. Which are the main differences and the similarities between the young orthodox and catholic conventionalists in Bucharest?

Who are the most believers among them? And what brings them to the Church? These are a few questions on which the paper tries to answer.

IMPLICARE RELIGIOASĂ ȘI PEER-GRUPURI

MĂLINA FRUNZĂ

Noul curent de religiozitate emoțională a apărut în Occident și Statele Unite în anii '60-'70, aducând în discuție problema tipului de religiozitate specific lumii moderne. În această perioadă, "piata bunurilor religioase" a fost invadată de foarte multe mișcări de la secte neoprotestante, grupuri inspirate din curențele religioase ale Orientului, până la mișcări fundamentaliste apărute în cadrul bisericilor tradiționale. Țările din Estul Europei s-au confruntat cu aceste mișcări după căderea Cortinei de Fier. După 1989, a avut loc o adevărată explozie a acestor mișcări și în spațiul românesc.

În această lucrare îmi propun să realizez o comparație între două grupuri care se înscriu în curențul religiozității emoționale, specifice modernității. Aceste grupuri sunt formate în cadrul Bisericilor tradiționale, unul în Biserica Ortodoxă, iar celălalt în Biserica Catolică. Drept elemente de comparație au fost alese structura grupurilor, motivațiile apartenenței și orientările valorice ale membrilor. Am utilizat ca repere teoriile elaborate de Jean-Louis Schlegel și Danielle Hervieu-Leger, cu privire la religiozitatea lumii moderne, de asemenea, teoria referitoare la tipurile sociale ale tranziției aparținând lui Dumitru Sandu, precum și studiile lui Leon Festinger asupra suportului afectiv acordat de grup și cele ale lui Erik Erikson cu privire la criza identitară a adolescentilor și tinerilor în societatea modernă.

Lucrarea conține o prezentare a contextului religios al lumii moderne, o trecere în revistă a referințelor teoretice și o expunere a obiectivelor și ipotezelor. Acestea sunt urmate de prezentarea celor două grupuri

studiate, a tipurilor de credincioși din fiecare grup și a perceptiei pe care membrii celor două grupuri o au asupra religiei ortodoxe și catolice. În final, sunt formulate concluziile.

Religia în epoca modernă

Deși epoca modernă este privită de unii autori ca o perioadă de părăsire a religiei, de secularizare a societății, totuși există un mod specific de manifestare a religiosului. Evident că, religia lumii moderne difere de felul în care era concepută și trăită religiozitatea în mod tradițional.

Modernitatea religiosă nu presupune doar secularizarea societății, adică scăderea influenței Bisericii în spațiul public, ci înseamnă o individualizare a credințelor (J.L. Schlegel, 1985). Această individualizare reprezintă posibilitatea persoanei de a alege pe "piata bunurilor religioase", de a selecta și alege din oferta foarte variată care există. Acest fapt are implicații la două niveluri. În primul rând, individul este eliberat de obligativitatea apartenenței la comunitatea tradițională a credincioșilor din care facea parte și este liber să aleagă tipul de comunitate religioasă pe care îl dorește. În al doilea rând, fiecare poate să selecteze elemente aparținând unor credințe religioase diferite și să le adapteze nevoilor sale interioare (Fr. Champion, 1996).

"Recompunerea" permanentă a comunităților religioase și a sistemelor de credințe nu este doar o caracteristică a Noilor Mișcări Religioase, ci afectează în egală măsură și Bisericiile Traditionale. Astfel, comunitățile de credincioși formate în jurul parohiilor tradiționale se "sparg" și, în locul lor, apar grupuri de credincioși formate pe criteriul similarității de vârstă și credință. Aceste grupuri au anumite caracteristici comune, chiar dacă aparțin

Noilor Mișcări Religioase sau Bisericiilor Traditionale. Unul dintre punctele comune este reprezentat de un tip de religiozitate emoțională (D.Hervieu-Leger, 1987.a). În cadrul grupului de credincioși accentul cade pe latura emoțională a relaționării și nu pe cea ratională. D. Hervieu-Leger (1987.a) interpretând acest fapt ca pe o "formă de protest socio-religios în fața atomizării și abstractizării relațiilor ce caracterizează societatea tehnico-industrială" (p. 495). În unele cazuri, este des folosit limbajul rudeniei între membrii grupului (A.Robbins, 1988) pentru a sublinia legăturile afective existente.

Dar similitudinile nu se opresc aici. Grupurile de credincioși se formează, în general, în jurul unei personalități charismatice care orientează parcursurile individuale ale adeptilor, servindu-le drept model (D. Hervieu-Leger, 1987.b). Această personalitate poate să fie un "creator" de religie, în cazul Noilor Mișcări Religioase, sau un preot, în cazul Bisericiilor Traditionale. De asemenea, același autor arată că frontierele acestor grupuri sunt deosebit de elastice, de permeabile și nu implică existența unei legături permanente între membri și nici obligativitatea participării pentru cei care au aderat (cu excepția unor secte). În cele mai multe cazuri, acești sunt tineri cu un nivel de pregătire superior, studenți sau absolvenți de colegii și facultăți care trăiesc puternice contradicții între idealurile lor și situația socială și profesională reală (D.Hervieu-Leger, 1987a; A.Robbins, 1988).

Însă, implicarea tinerilor în grupurile religioase nu își găsește explicația doar în insatisfacția produsă de statusul social. Pentru adolescenți și tineri grupul de prieteni (peer group-ul) are o semnificație aparte, îndeplinind anumite funcții specifice. Margaret Lloyd (1985) arată că aceste grupuri oferă tinerilor un status social, standarde și modele comportamentale. De asemenea, aceste grupuri oferă membrilor securitate și suport afectiv

(D. Anzieu, J.-Y. Martin, 1968), reprezentând un substitut al dragostei de care sunt privați cei fără o implicare afectivă într-o relație de cuplu.

Întrebarea care se impune este de ce unii tineri aderă la grupuri religioase? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie luat în considerare impactul pe care l-a avut și îl are tranzitia postcomunistă asupra oamenilor. Realizând o clasificare a tipurilor sociale ale tranzitiei, Dumitru Sandu (1996) arată că există trei astfel de tipuri: reformatorul, conservatorul și fundamentalistul. Pentru realizarea acestei tipologii autorul utilizează două criterii de clasificare: atitudinea față de reforma socială și economică și felul resurselor de care dispun indivizii respectivi. Sfera resurselor cuprinde: capitalul uman ("a ști") - ca investiție în educație și capacitate de performanță profesională; capitalul simbolic ("a crede"); capitalul social ("a fi") și material ("a avea"). În anumite cazuri supraestimarea capitalului simbolic reprezintă o formă de adaptare la cerințele tranzitiei. Deci individul respectiv adoptă o credință ca pe o resursă specifică.

Societatea actuală, aflată în perioada de tranzitie, ridică noi probleme tinerilor, atât din perspectiva adaptării la noile cerințe, cât și din cea a construirii unei identități personale. Erik Erikson (1968), referindu-se la mecanismele de construire a identității, arată că în timpul adolescenței individul se confruntă cu o criză identitară puternică, produsă în societățile moderne de statulul indefinit pe care îl definește Tânărul, care a depășit perioada copilăriei, dar căruia îi se refuză intrarea în societatea adulă. O soluție oferită de societate pentru ieșirea din criză este adoptarea unei ideologii, pentru că tinerii caută persoane și idei pe care să le urmeze, pentru care să se sacrifice. De asemenea, religia este cea care îi conferă individului sentimentul încrederii bazale pierdut în timpul crizei identitare. "O religie poate să organizeze conflictele centrale ale

sentimentului încrederii/ neîncrederei bazale, cultivând în colectiv încrederea în forma credinței și exploatajnd sentimentul opus în forma păcatului" (Erikson, 1963, p.278).

Dar, pentru un Tânăr care a fost socializat în valorile proprii unei credințe religioase sau care a adoptat această credință ca o soluție la criza identitară, contactul cu o societate puternic secularizată poate să provoace disonanță cognitivă. Tânărul credincios înconjurat de persoane care împărtășesc o opinie diferită în ceea ce privește existența divinității, va intra într-o stare de disonanță. Credința pe care o are este suficient de puternică pentru ca acesta să nu renunțe cu ușurință la ea. În aceste cazuri, arată Festinger (1962), individul va căuta să intre în contact și să comunice cu persoane care împărtășesc o credință asemănătoare cu a sa. Prin obținerea suportului social din partea celorlalți, se adaugă noi elemente consonante cu credința respectivă și disonanța se reduce. Astfel se poate explica tendința credincioșilor de a se constitui în grupuri care să le ofere suportul social necesar păstrării credinței respective.

Însă, reducerea disonanței cognitive, în acest caz, poate să mai antreneze și alte mecanisme. O altă metodă de reducere a disonanței, prezentată de Festinger (1962), este de a-l considera pe cel care are o opinie diferită ca fiind incompatibil cu sine însuși. Transpus în planul credinței, aceasta s-ar putea traduce prin dihotomia între credincioși și necredincioși. Pentru cel care are o credință religioasă puternică, disonanța cognitivă provocată de necredința celorlalți în divinitate, se reduce prin considerarea acestora drept "păcăloși" ale căror opinii nu sunt demne de luat în seamă. Un alt mecanism de reducere a acestei disonanțe constă în încercarea de a-i converti pe ceilalți la credința împărtășită și de a obține în acest mod suportul lor. Ambele mecanisme sunt frecvent întâlnite în cadrul grupurilor de credincioși indi-

ferent de credința religioasă împărtășită.

În ciuda existenței atât orice similitudini între aceste grupuri de tineri implicați religios, ipoteza de la care pornesc este că fiecare credință religioasă își pune amprentă, atât asupra structurii grupului, cât și asupra sistemului de valori împărtășite de membri. Deși religia ortodoxă și cea catolică sunt asemănătoare în ceea ce privește sistemul de dogme promovate, diferențele marcate de producerea Schismei din 1054 și accentuate în decursul istoriei, au generat mentalități și orientări valorice de alt tip.

În timpul Evului mediu Biserica Catolică a promovat un tip de credință ce se adresa mai degrabă elitelor (Max Weber, 1978), fapt atestat și de adoptarea limbii latine ca limbă oficială a bisericii, neaccesibilă maselor mari de oameni. De asemenea, sunt cunoscute rigorile impuse de-a lungul secolelor de această biserică. În schimb, evanghelizarea noilor popoare creștine în cadrul Bisericii Ortodoxe a însemnat, în primul rând, traducerea Bibliei și a ritualului în limba poporului respectiv (J. Meyendorf, 1996), credința fiind accesibilă tuturor în mod egal.

Confruntată cu secularizarea și cu scăderea drastică a numărului de credincioși, Biserica Catolică a făcut numeroase concesii și s-a deschis spre valorile lumii moderne, actul final fiind semnat la Conciliul II Vatican (1962). Spre deosebire de catolicism, ortodoxia a rămas impermeabilă acestor schimbări deoarece, pe de o parte, unele nu erau necesare, iar, pe de altă parte, conjunctura istorică și politică din Estul Europei i-a determinat pe clerici să refuze orice înnoire (O. Clement, 1996). Acest fapt a fost determinat de amenințările permanente care au planat asupra Bisericii Ortodoxe, din partea Imperiului Otoman și mai târziu din partea regimului comunist. În acest context, modalitatea aleasă pentru păstrarea credinței a fost respingerea oricărei modificări de dogmă sau ritual.

Se conturează astfel o axă diferențiatorie între mentalitatea promovată de cele două Biserici: traditionalism vs. modernism. Am considerat că o a doua ipoteză orientarea tinerilor ortodocși spre traditionalism și a tinerilor catolici spre modernism.

Obiectivele și ipotezele lucrării

În această lucrare îmi propun realizarea unei comparații între un grup de tineri ortodocși practicanți și unul de catolici practicanți din punctul de vedere ai următoarelor dimensiuni:

- motivația apartenenței membrilor la grupul respectiv;
- structura grupului;
- orientările valorice ale membrilor;
- percepția membrilor celor două grupuri asupra diferențelor dintre religia ortodoxă și cea catolică.

Pornind de la premisele teoretice, prezentate anterior și de la obiectivele expuse, am formulat următoarele ipoteze:

1. Atât tinerii ortodocși, cât și cei catolici au aderat la grup în căutarea unui suport afectiv.

2. Diferențele existente între cele două religii generează orientări valorice diferite la membrii celor două grupuri.

3. Tineri ortodocși sunt orientați spre tradiționalism, iar cei catolici spre modernism.

Menționez că pentru obiectivele de cercetare referitoare la structura celor două grupuri și la percepția față de catolicism și ortodoxie nu am formulat ipoteze prealabile, demersul de cercetare fiind explorator.

Pentru a realiza obiectivele propuse am îmbinat mai multe metode de cercetare. Am utilizat metoda anchetei pe bază de interviu și pe bază de chestionar, realizând un număr de 20 de interviuri cu

membrii celor două grupuri (10 în grupul de ortodocși și 10 în grupul de catolici) și 120 de chestionare (100 în grupul de ortodocși și 20 în grupul de catolici). După realizarea interviurilor cu membrii celor două grupuri, pe baza datelor colectate am construit chestionarul pe care l-am aplicat. Menționez că au răspuns la chestionare și 10 tineri catolici care fac parte dintr-un alt grup, format la Catedrala Sfântul Iosif din București. De asemenea, am mai utilizat metoda observației participative, atât la întâlnirile formale ale grupurilor (cateheza, liturghii duminicale), precum și la cele informale (petreceri, vizite la muzee). Cercetarea s-a desfășurat în perioada noiembrie 1996 - aprilie 1997.

Două peer-group-uri

Cele două grupuri alese pentru comparație sunt organizate în două parohii bucureștene, una ortodoxă - Biserica Sfântul Silvestru, iar cealaltă catolică - Biserica Bucureștii Noi. În aparență, scopul inițial al formării celor două este același - cateheza, adică educația religioasă. Diferențele mari apar în ceea ce privește modul în care este realizată aceasta și mizele puse în joc pentru cei care participă.

Grupul de catolici din parohia Bucureștii Noi a luat ființă în anul 1990, odată cu sosirea în parohie a două călugărite din ordinul Micile Surori ale lui Isus. Acestea au inițiat un grup de discuție pe teme biblice pentru tinerii din parohie. Inițial numărul participantilor a fost 15, majoritatea celor care veneau fiind membri ai parohiei respective. În cadrul discuțiilor erau încurajate exprimarea liberă a opiniei referitoare la textele citite și comunicarea deschisă între participanți. "Marele merit este că au știut să creeze această atmosferă propice reflecției reculegerii și comunicării" (G.B., catolică, 26 ani). În decembrie 1996 misiunea celor

două în România s-a sfârșit, însă acest fapt nu a dus la destrămarea grupului.

Chiar dacă grupul propriu-zis s-a format în 1990-1991, mulți dintre participanți se cunoșteau de mai mulți ani, fiind enoriași ai același parohii. Deși granițele grupului au fost și rămân foarte permeabile, fiind încurajată participarea oricărui nou venit, apartenența este foarte mult condiționată de repartiția teritorială. Schimbarea de domiciliu atrage după sine, în cele mai multe cazuri, și schimbarea parohiei frecventate și slăbirea relațiilor cu ceilalți prieteni.

Deși nu se mai întâlnesc într-un cadru organizat, membrii grupului, în număr de zece în momentul de față, păstrează încă relații foarte strânse între ei. Întâlnirile au loc, de obicei, în casa parohială, după liturghia duminicală sau cu diverse prilejuri aniversare - sărbători religioase sau zile de naștere ale membrilor grupului. Preotul paroh participă la toate "petrecerile" organizate și chiar își lasă casa deschisă pentru tinerii enoriași, afirmând că "ceea ce se întâmplă aici întâreste comuniunea din Biserica".

Nici un membru nu deține un statut special în cadrul grupului, toți fiind egali. Această egalitate se extinde și asupra persoanei preotului. Faptul că este preot nu îi conferă un statut privilegiat printre tinerii enoriași. Deoarece se simt foarte apropiati de el, acestia nu îl aleg drept duhovnic. "Nu mă prea spovedesc la Preotul Martin. Îmi este așa, ca un prieten, și mi-e rușine de el" (C.P., catolic, 27 ani).

Grupul de tineri ortodocși de la Biserica Sfântul Silvestru s-a format tot în 1990, însă scopul inițial a fost altul. Începând din 1990 Comunitatea Ecumenică din Taizé a lansat către Biserica Ortodoxă Română invitația de a trimite anual, la întâlnirile ecumenice organizate vara în Franța la sediul comunității din Taizé și iarna într-o capitală europeană, tineri români. În București, biserică desemnată să se ocupe de selecția partici-

panților este Sfântul Silvestru. A apărut necesitatea selectării și instruirii celor care urmau să plece, sarcină care a revenit Părintelui Nicolae Bordășiu. Pe de altă parte, a existat și necesitatea realizării unei educații religioase pentru tinerii doritori, pe fondul lipsei totale a acesteia, datorită restricțiilor impuse de regimul communist. Astfel, a început să se organizeze în fiecare marți cateheză, iar cel care totalizează la sfârșitul anului numărul cel mai mare de prezente este inclus pe lista celor care pleacă la Taizé sau la întâlnirile de iarnă.

Numărul participanților este în jur de 150-200, însă se înregistrează o fluctuație foarte mare în grup. Se menține totuși un nucleu format din 15-20 de persoane care vin din 1990 și activează în continuare, aceștia fiind tineri apropiati Părintelui Nicolae Bordășiu și care răspund de anumite probleme organizatorice.

Structura grupului este ierarhică, acestă ierarhie fiind impusă de necesități obiective. Numărul foarte mare al participanților la întâlnirile de marți a făcut necesară cunoașterea și selecția prealabilă a celor care pleacă în străinătate, iar această sarcină revine șefilor de grup, desemnați de Părintele Bordășiu din rândul tinerilor apropiati lui, care au în subordine circa 20-30 de persoane. Se formează în acest mod sub-grupuri, în care criteriul principal de selecție este afinitatea între cei din grup și eu șeful. Vârful structurii ierarhice este Părintele care se bucură de o mare autoritate, el fiind cel care ia deciziile finale referitoare la lista celor care pleacă.

Intrarea în grup nu este condiționată de apartenența teritorială la parohia respectivă, ci în funcție de anumite afinități față de ceilalți membri sau de dorința de a pleca în Occident. La intrarea în grup este totuși necesară recomandarea unui participant mai vechi care să garanteze pentru moralitatea "novicelui".

Diferențele de structură existente între cele două grupuri, prezentate până acum, își găsesc mai puțin explicația în

diferențele induse de factorul religios. Scopul diferit al celor două joacă un rol mai mare decât variabila religie în acest caz. În cazul tinerilor catolici, scopul inițial al grupului a fost de a cunoaște mai în amănunte continutul Bibliei. În cazul grupului de la Biserica Silvestru, cunoașterea ocupă un loc secundar, iar accentul cade pe pregătirea și organizarea pelerinajelor de vară și de iarnă. La aceasta se adaugă și diferențele produse de mărimea diferită a celor două grupuri. Cel de catolici are dimensiuni reduse, fapt care permite interacțiunea directă între toți membri și facilitează comunicarea atât între ei, cât și cu preotul.

În afara celor semnalate până acum, există și diferențe de raportare la normele impuse de Biserică, de practică și de educație religioasă între cele două grupuri, reflectate de datele chestionarului aplicat. Catolicii acceptă într-o măsură mai mare normele impuse de Biserică, au o educație religioasă primită în familie mult mai mare decât ortodocșii, același aspect putând fi semnalat și în ceea ce privește practica religioasă (date prezentate în Tabelul 1).

Tabel 1

Indice / Medii	Ortodocși	Catolici
EDUC-REL ¹	-6,02	45
ACCEPTARE	33,22	67,22
PRACTICĂ	-61,68	48,75

Tot datele chestionarului relevă existența unor diferențe între membrii celor două grupuri în ceea ce privește increderea interumană. În timp ce 55% dintre catolicii intervievați afirmă că se poate avea multă și foarte multă incredere în ceea ce mai mulți dintre oameni, doar 28% dintre ortodocșii care au răspuns la chestionar susțin același lucru. De asemenea, tinerii catolici afirmă în proporție de 55% că singurele persoane în care au incredere sunt prietenii de la biserică și, doar 26% dintre ortodocși se declară de acord cu această afirmație.

O altă diferență între membrii celor două grupuri rezidă în autopercepția statutului pe care îl detin în societate. Tânării catolici se consideră a fi o minoritate, însă nu numai din punct de vedere numeric. Așa cum arată H.Tajfel (1981), conștiința minorității depinde de percepția diferențelor existente între grupul respectiv și ceilalți. Însă, catolicii practicanți se simt diferiți nu atât de ortodocșii practicanți, ci de societatea secularizată. El afirmă: "a venit secularizarea și Biserica trăiește o perioadă privilegiată, exact ca în perioada primară, când era persecutată de lumea română, pagână și acum trăiește într-o lume pagânizată. (...) Acum creștinul este minoritar" (S.L., catolic, 26 ani). În contrast, tinerii ortodocși nu au conștiința minorității, nu doar pentru că religia ortodoxă este majoritară în țara noastră. Însă, în sistemul lor valoric normele impuse de Biserică nu joacă un rol foarte mare, astfel încât să poată stabili o frontieră clară între ei și lumea secularizată.

Însă, dincolo de diferențele trecute în revistă până acum, există un element comun foarte important, accentuarea laturii emoționale a relaționării. Membrii ambelor grupuri consideră relația care s-a stabilit între ei, o relație privilegiată, similară unei relații de familie. "Cercul de la Micele Surori nu erau numai întâlnirile de sămbăta (...), eram o familie largită" (L.T., catolic, 25 ani) sau "de cei de la Biserică ești legat mai mult afectiv, pe când la școală sunt mai mult interes. Te cunoști nu încăpărat afectiv" (F.S., ortodoxă, 18 ani). Atât catolicii, cât și ortodocșii consideră această relație privilegiată deoarece îi unește credința comună: "toți care sunt aici au ceva în comun (...) credința asta spirituală. Suntem mai deschisi și mai receptivi pentru faptul că ei cred toți în același lucru" (I.S., ortodoxă, 19 ani).

Aceste relații afective intense își găsesc justificarea în faptul că majoritatea celor intervievați declară că cei mai mulți prieteni îi au la Biserică. "Eu nu am mulți

prieteni. Niciodată nu mi-a plăcut să mă bag, să zic că îl cunosc și pe ală și pe ală." (R.B., ortodox, 21 ani). Pentru cei care au primit o educație religioasă în familie acest fapt îi face să se considere incompatibili față de alte grupuri de prieteni în care nu pot să se exprime așa cum ar dori: "mă simt mai bine cu cei de aici din parohie, pentru că am impresia că sunt așa cum sunt și eu. Nu trebuie să mă ascund, să fiu fortată (...) să fac ceva ce fac și ceilalți" (Y.G., catolică, 26 ani).

Ceea ce oferă grupul de prieteni de la biserică este suportul afectiv, ajutorul și încrederea reciprocă. "Din punct de vedere afectiv a fost o susținere (...) Sfântul Silvestru și prietenii de acolo au fost un suport afectiv. În primul rând ai nevoie de suportul asta ca să poți face ceva. Pentru mine a însemnat enorm. Majoritatea prietenilor mei sunt acolo." (V.P., ortodox, 23 ani). În contextul în care 71% dintre tinerii ortodocși afirmă că nu se poate avea încredere în oameni, grupul constituie un nucleu de prieteni la care poți să apelezi oricând. "Acolo ai un grup de prieteni care garantează pentru tine, te ajută dacă poate. (...) Pe de altă parte, legătura asta cu Dumnezeu dă încredere." (V.P., ortodox, 23 ani) sau "da, pot să zic, în cei de aici am mai multă încredere pentru că ne leagă credința." (A.T., catolică, 28 ani).

Trebuie menționat însă faptul că, la Biserica Silvestru aceste relații se stabilesc în cadrul sub-grupurilor. Felul cum se sudează aceste relații și întreaga activitate a acestora depinde de liderul său, adică de cel desemnat de Părintele Bordăsaru să facă prezența celor care vin la biserică în fiecare marți. "Fiecare grup are ritualul lui, are barul lui sau întâlnirile lui. Fiecare cu stilul lui, fiecare cu personalitatea lui, în funcție de lider." (M.S., ortodoxă, 23 ani).

Deci, dincolo de diferențele dintre cele două grupuri, din punctul de vedere al structurii lor, al practicii religioase împărtășite de membrii lor și, în ultimă

înstanță, dincolo de diferențele interconfesionale, există un element comun foarte puternic, acest liant afectiv. Accentuarea laturii afective a relaționării, în contextul în care cei mai mulți dintre membri nu au o rețea socială extinsă prea mult în exteriorul grupului sau nu sunt angajați într-o relație de cuplu, compensează acest deficit relational și oferă suport afectiv fiecărui membru în parte. Din acest punct de vedere, cele două grupuri se înscriu în sfera mișcărilor religioase specifice modernității.

Dacă la nivelul structurii grupurilor și al tipului de relații care se stabilesc între membrii acestora diferențele care apar nu sunt justificate, apartenența confesională, registrul în care se fac simțite deosebiri este cel al încrederii acordate de către acești tineri semenilor lor. "Antropologia încrezătoare în om", cum definește Jean Rouges (1996, p.130) cultura teologicospirituală ce marchează catolicismul, favorizează crearea unui climat de încredere inter-umană, care se extinde și dincolo de granițele grupului de credincioși.

Tipuri de ortodocși - tipuri de catolici

Chiar dacă aparțin aceluiași grup, tinerii ortodocși și cei catolici nu sunt omogeni din punctul de vedere al motivatiei apartenentei, al orientării spre modernism sau tradiționalism, al educației și practicii religioase. Analiza datelor calitative și a celor cantitative a ilustrat existența unor tipuri diferite de credincioși în cadrul celor două grupuri studiate.

Analiza cantitativă a datelor a evidențiat existența a trei tipuri de membri ai grupului de la Biserica Sfântul Silvestru. Criteriile considerate în construcția tipologiei au fost: orientarea spre modernitate acțională, acceptare vs. respingerea normelor impuse de biserică, practica religioasă și educația religioasă primită în familie. Pentru a pune în evidență aceste profile am utilizat analiza cluster, variabilele de intrare fiind criteriile menționate. Analiza dendogramelor a confirmat existența a trei grupuri relevante: practicantul real, credinciosul din nevoi identitare și oportunistul. Folosind metoda de clasificare cluster, prin iterație de k-medii, am obținut următorii centri:

Tabel 2

Tip de credincios	Nr. cazuri	EDUC-REL	PRACTICA	ACCEPTARE	MODERN'
1. Practicantul real	28	-15	-11	53	-26
2. Practicantul identitar	44	-30	-83	50	34
3. Oportunistul	27	43	-80	-14	78

Toate cele patru variabile discri-minează în mod semnificativ, așa cum o arată și tabelul alăturat. (F tabelat pentru $V_1=2$, $V_2=96$ grade de libertate și $P=0,95$ are valoarea 3,10)

Tabel 2.1

Variabila	F	Prob. F
EDUC_REL	21,8	0,00
MODERN	37,0	0,00
PRACTICA	36,8	0,00
ACCEPTARE	20,9	0,00

1. Practicantul real a primit o educație religioasă redusă în familie, are practica religioasă destul de scăzută, însă aceasta este cea mai ridicată comparativ cu celelalte tipuri, acceptă într-o măsură destul de mare normele impuse de biserică și este cel mai tradiționalist la nivel acțional dintre cele trei tipuri. Aceste caracteristici li se adaugă alte elemente care întregesc portretul acestui tip, deși nu discri-minează între cele trei categorii de credincioși considerate (Tabelul 3). Astfel,

acest credincios prezintă o tendință puternică spre tradiționalism identitar, este cel mai mult implicat în diverse asociații mai

ales asociații religioase și este cel care a participat de cele mai multe ori la întâlnirile ecumenice de vară și de iarnă.

Tabel 3

	Practicantul real	Credinciosul identitar	Oportunistul
STOC_ED2	52	48	63
ASOC	0,52	0,15	0,31
VEN	4,77	4,58	5,16
TEZ	1,04	0,57	0,75
IAR	1,04	0,93	0,63
TRADITIE	91	90	81

Motivatia apartenenței la grup a acestui tânăr provine din faptul că acceptă normele impuse de biserică, pe care și le-a însușit, având o orientare puternic tradiționalistă atât la nivel acțional, cât și identitar, fapt concordant cu acceptarea bisericii cu tot ce implică ea. În acest mod se explică și participarea la diferitele asociații religioase, cum ar fi Frăția Ortodoxă Română. În multe cazuri înscrierea în asociații s-a făcut la recomandarea Părintelui Bordașiu. Participarea de un număr mai mare de ori la întâlnirile ecumenice se justifică prin faptul că, fiind un practicant mai riguros, participă mult mai des la întâlnirile care au loc marți și totalizează un număr mai mare de prezente. Pe de altă parte, legându-și într-o măsură mai mare viața de cea a bisericii și a comunității de credincioși, este mai vechi în grup și continuă să se ducă la aceste întâlniri nu numai pentru a ieși din țară, ci dintr-un interes autentic pentru ceea ce se întâmplă acolo. La întâlnirile săptămânale de la biserică este cel care participă de la începutul catehezei și până la sfârșitul acesteia.

Practicantul identitar este tipul cu educația religioasă cea mai scăzută și cu o practică religioasă foarte redusă, orientat spre modernism acțional, însă nu într-o măsură foarte mare. În schimb este cel care acceptă cel mai mult normele bisericii. De asemenea, este cel mai mult orientat spre tradiționalism identitar și dispune de stocul educational cel mai scăzut.

Acest tip, deși nu este practicant, împărtășește normele bisericii, deoarece el adoptă ca strategie în fața provocărilor tranzitiei asocierii cu familia și comunitatea credincioșilor. Însă, faptul că este orientat spre modernism acțional justifică lipsa practicii religioase. Este tipul celui pentru care este suficient să spună cum spune Biserica, însă este foarte important să spună astfel, aceasta conferindu-i o identitate cu un anumit grup pe care îl valorizează. Nu este la fel de important să facă ceea ce îi impune Biserica, deoarece din punct de vedere acțional este orientat spre modernism.

Oportunistul, deși este singurul tip educat religios în familie, este singurul care respinge normele impuse de biserică și practică la fel de puțin ca și credinciosul identitar. Este puternic orientat spre modernism acțional și cel mai puțin spre tradiționalism identitar, deși orientarea în acest sens este destul de puternică. Este cel care dispune de stocul educațional cel mai ridicat și de venitul cel mai mare. De asemenea, în medie a participat de cele mai puține ori la întâlnirile ecumenice organizate de biserică.

Principala motivație a apartenenței la grup pentru acest tip este dorința de a călători în Occident și pe plan secundar dorința de a întâlni oameni cu preocupări similare cu ale sale. Este cel care vine la întâlnirile de cateheză cu puțin timp înainte de a se face prezența și

asteaptă afară, împreună cu prietenii săi, acest moment. A participat de cele mai puține ori la întâlnirile ecumenice deoarece, după un pelerinaj sau două reuniuni să mai meargă, nefiind interesat de conținutul dezbatelor care au loc acolo.

Pentru construirea tipurilor de credinciosi, se va folosi o clasificare

credincioși catolici nu am avut suficiente cazuri astfel încât să le pot grupa folosind metode cantitative. Însă, aplicând analiza cluster pe întregul eșantion se constată că tinerii catolici sunt inclusi în tipul 1, adică practicantul real³ (Tabelul 4).

Tabel 4

Tip de credincios	Nr. cazuri	EDUC-REL	PRACTICA	ACCEPTARE	MODERN
1. Practicantul real II	33	25	44	68	9
2. Credinciosul identitar II	50	-37	-73	48	3
3. Oportunistul II	36	37	-82	-1	74

Cele patru variabile discriminăză semnificativ populația (F tabelat pentru $v_1=2$, $v_2=116$ grade de libertate și $P=0,95$ are valoarea 3,08).

Tabel 4.1

Variabila	F	Prob. F
EDUC_REL	35,7	0,00
MODERN	25,7	0,00
PRACTICA	153,1	0,00
ACCEPTARE	21,2	0,00

În ansamblu, profilul Tânărului catolic este foarte asemănător cu cel al ortodoxului practicant real. Aceasta este credinciosul care practică cel mai mult și a

primit o educație religioasă în familie, deși nu foarte mare. Aceasta își găsește explicația în faptul că, în cadrul Bisericii Catolice educația religioasă este realizată în cadrul orelor de cateheză organizate de parohie. De asemenea, el acceptă în mare măsură normele bisericii și are un modernism acțional scăzut. Alte caracteristici ale sale sunt traditionalismul identitar cel mai crescut, stocul educațional și venitul cel mai redus. Este cel care merge la biserică din convingere determinată să își ia anumita măsură de educație pe care a primit-o în familie. Grupul de prieteni de la biserică îi oferă un suport pentru credința sa.

Tabel 5

	Practicantul real II	Credinciosul identitar II	Oportunistul II
STOC_ED2	43	46	63
ASOC	0,24	0,32	0,28
VEN	3,94	4,57	5,31
TEZ	0,75	0,62	0,75
IAR	1	0,84	0,72
TRADITIE	94	93	82

Chiar dacă, în ansamblu, grupul de catolici prezintă o anumită omogenitate, datele calitative demonstrează existența unei anumite diferențe între credincioșii catolici. Principalul element diferențiator îl reprezintă, în acest caz, motivația aderării la grup și a adoptării credinței catolice.

Folosind acest criteriu, tinerii catolici studiați se împart în două categorii: Catolicul născut și Convertitul.

1. Catolicul "născut" face parte dintr-o familie în care măcar unul din părinți este catolic practicant și a fost botezat la Biserica Catolică. A frecventat

încă din copilărie biserica și, în cele mai multe cazuri, "a crescut" în parohia București Noi, astfel că îi cunoaște pe ceilalți tineri practicanți de mult timp. "Aici ne-au botezat pe mine și pe frate-meu și aici venim de când suntem mici. Pot să zic că am crescut în parohia asta. (...) De când mă știu sunt aici." (L.T., catolic, 25 ani). Fiind socializați într-un mediu familial religios, acești tineri au simțit în perioada adolescenței o diferență între ei și ceilalți adolescenți. Într-un alt grup ei se simt etichetați și oarecum excluși. "Cu șacalii de afară, prietenii de la bloc aveam ciocniri din asta: Pocăitull Bisericosul!" (P.M., catolic, 23 ani). Astfel, frontieră care se stabilește între ei și "ceilalți" pe criteriul aderării la o credință religioasă este deosebit de adâncă: "Când vii la Biserică sau ai o educație din familie, simți că anumite lucruri nu se potrivesc sau nu poți să-ți găsești locul într-un cerc de prieteni de cartier (...). Cam ori acolo, ori aici! Nu poți să te împărți așa în două." (L.T., catolic, 25 ani). Deci grupul le oferă un loc de întâlnire cu oameni care gândesc similar.

O altă caracteristică a acestui tip este orientarea valorică traditionalistă, atât la nivel identitar, cât și la nivel actional. Cei inclusi în această categorie preferă "drumurile bătute", optează pentru "un venit mic dar sigur" și își orientează deciziile după ceea ce fac și spun cei din jur. Cele mai importante lucruri în viață le consideră mantuirea creștină și familia. De asemenea, ei afirmă că deschiderea spre Occident de după 1989 a fost mai mult în râu decât în bine deoarece "am luat din Occident ce era mai râu (...). Spiritul de consumism, anumite gusturi pentru cultura de masă, care înainte nu erau." (C.P., catolică, 23 ani). O parte din "tarele" societății românești de azi se datorează tocmai acestui contact: "Prima cultură despre cum să fii parșiv și cum să faci bani, toți ăștia au văzut-o în Dallas!" (L.T., catolic, 25 ani).

2. Convertitul este cel care a

ajuns la adoptarea religiei catolice în urma unei căutări. Fie a fost botezat inițial ortodox, fie a fost botezat catolic dar nu a practicat până la o anumită vîrstă. Pentru el religia catolică a reprezentat o soluție la o criză existențială, provocată de un eșec sentimental sau profesional. "Mulți mă întrebă ce mi-a venit mie să vin la biserică. Am simțit pur și simplu nevoie. Eram într-un moment greu, mă certaseam cu prietena mea din perioada aceea și cu toată gașca, mai și picasem la facultate... Îmi era foarte greu!" (C.P., catolic, 27 ani). Spre deosebire de Catolicul născut pe care religia îl ajută "nu neapărat în momentele cruciale ale vieții. În momentele mărunte, în momente mai puțin importante (...), în fiecare lucru mărunt simt prezența lui Dumnezeu" (C.P., catolică, 23 ani). Convertitul vede în religie un suport în situațiile de criză "eu am nevoie să mă duc la biserică în momentele grele, când sufletul îmi este încărcat" (A.M., catolică, 28 ani).

Orientarea valorică a Convertitului este predominant modernistă la nivel actional. Acești credinciosi sunt deschiși spre asumarea riscului ("mi-a plăcut întotdeauna riscul. (...) Mi-a plăcut mai mult necunoscutul. Este mai interesant să-l descoperi decât să stii că totul merge mecanic"-P.M., catolic, 23 ani) și spre creștere personală⁶ ("Decât să fii mediocru Trebuie să încerci să fii cel mai bun, să nu te scalzi așa într-o apă călduroasă" - A.M., catolică, 28 ani). În cazul acestui tip, orientarea spre modernism se justifică prin faptul că opțiunea pentru religia catolică a fost determinată tocmai de faptul că o percep ca fiind deschisă spre modernism, în opozitie cu ortodoxia: "asta este ce mi se potrivește! (...) O credință luminată, nu superstiții... Asta m-a atras, libertatea, credinta luminată!" (A.M., catolică, 28 ani).

Cele prezentate relevă faptul că diferențele care apar între credincioșii ortodocși și cei catolici, în ceea ce privește orientarea spre modernism vs. tradițio-

nalism, sunt induse preponderent de motivația aderării la grup și de educația religioasă primită în familie și nu de variabila religie. Aceasta intervine ca factor secundar, doar în cazul catolicului convertit.

Două religii față în față

Un alt obiectiv al studiului meu a fost surprinderea reprezentărilor pe care le au cele două grupuri asupra religiei ortodoxe și asupra celei catolice. Am urmărit imaginea în oglindă pe care și-o formează credincioșii ortodocși și cei catolici despre cele două religii pentru a surprinde perceptia lor asupra frontierelor presupuse.

Punctul comun între reprezentările grupurilor este afirmarea similitudinii mari existente între cele două religii, provenită din tradiția comună a catolicismului și ortodoxiei: "După părerea mea n-aș putea să spun că există vreo diferență, credința este aceeași, același sacramente le au și ei, totul este de interpretare." (P.M., catolic, 23 ani) sau "avem aceeași moștenire comună, tradiția apostolică este comună, primele șapte Consiliu Ecumenic" (L.T., catolic, 25 ani). Din partea ortodoxă opinia este aceeași: "Sunt destul de multe asemănări. Din punct de vedere al credinței este același lucru." (I.M., ortodoxă, 19 ani) sau "Diferențele de esență sunt minime" (R.B., ortodox, 21 ani).

Însă, nici în cazul acestor reprezentări nu există o omogenitate a punctelor de vedere. În grupul de la Biserica Silvestru reprezentările se diferențiază în funcție de atitudinea față de biserică. Reprezentările Practicantului real și Credinciosului identitar sunt diferite de ale Oportunistului. Cel care trăiește credința în mod real și cel care se identifică cu comunitatea credincioșilor acordă întâietate religiei ortodoxe, în timp ce

tânărul care vine la biserică mai mult pentru a pleca în Occident tinde să micșoreze diferențele care pentru el nu au mare semnificație și chiar să sublinieze superioritatea catolicismului.

Pentru Practicantul real și Credinciosul identitar catolicismul se centrează mai mult pe aspectele exterioare ale ritualului, în timp ce ortodoxia accentuează trăirea comună: "La catolici slujba mi se pare un spectacol pe care preoții îl săvârșesc în fața credincioșilor, participă și credincioșii din când în când, dar nu se creează comuniunea din Biserica Ortodoxă" (B.T., ortodoxă, 22 ani). Diferența este dată de comunicarea care se stabilește între credincios și Dumnezeu: "ortodoxia este ca o rugăciune mai înaltă. Catolicismul este mai mult un discurs cu Dumnezeu, un discurs al credinciosului în fața lui Dumnezeu" (N.M., ortodoxă, 22 ani). Însă, aceste diferențe la nivelul credinței crează, pentru acest tip de credincios, bariere de comunicare între cei aparținând celor două confesiuni: "Catolicul nu mă înțelege pe mine și mă aștepț ca nici eu să nu înțeleg un catolic." (N.M., ortodox, 22 ani).

În schimb, pentru Oportunist, balanța inclină mai mult în favoarea religiei catolice. Ceea ce apreciază el la religia catolică este libertatea mai mare pe care o lasă credincioșilor și ritualul mult simplificat: "există, așa, o mai mare libertate la ei, nu sunt așa de riguroase condițiile. Așa este un lucru mai bun decât religia ortodoxă." (I.S., ortodoxă, 19 ani) sau "biserica noastră este mai chinuitoare... și toate posturile asta prea lungi și slujbele asta mi se par totusi lungi și prea obositore. Nu pot să te concentrez și mai stai și în picioare." (F.M., catolică, 18 ani). Pe de altă parte, Oportunistul asimilează diferențele de credință diferențelor de civilizație existente între țările majoritar catolice și cele predominant ortodoxe: "Catolicismul înseamnă Occident, ortodoxia înseamnă Orient. Ortodoxia înseamnă

necivilizație, înseamnă țări rămase în urmă. Catolicismul înseamnă civilizație, înseamnă progres." (R.B., ortodox, 21 ani).

Reprezentările tinerilor catolici variază în funcție de apartenența initială la una din cele două biserici, definită prin botez. Pentru catolicul care aparține încă de la botez acestei biserici, chiar dacă este Catolic născut sau convertit, diferențele dintre cele două religii sunt foarte mici, accentuându-se apartenența comună: "E o bogăție de ambele părți, dar nu se pot ierta unele lucruri. (...) Este ca și cum ne-am supărat, ne-am luat jucările și am plecat acasă, da' fiecare are aceeași casă, aceeași mamă" (R.T., catolic, 21 ani). În plus, sunt respinse diferențele inter-individuale date religiei: "Cum, diferențe între oameni care sunt practicanți de religii diferite?! Așa ceva nu există, n-are cum să existe!" (C.P., catolic, 27 ani). Deși este acceptată separarea instituțională generată de interese de natură politică ("marea greșală care s-a făcut și care v-a persistat mult timp aici, este chestia de boală, cine să conducă și cine să aibă ultimul cuvânt. (...) este o chestie de orgolii" - E.A., catolic, 26 ani) apartenența la religia ortodoxă nu este considerată un motiv real de stabilire a unei frontiere adânci.

În schimb, catolicul convertit de la ortodoxie trasează o graniță clară atât între cele două religii, cât și între credincioșii ortodocși și cei catolici. Ceea ce i se reproșează Bisericii Ortodoxe este refuzul schimbării: "Poate că în timp ortodoxia va evoluă și ea odată cu istoria, își va da seama că a rămas undeva în urmă și va începe să simplifice lucrurile." (G.B., catolică, 26 ani). Caracterul tradiționalist al ritualului are, în percepția acestor tineri, consecințe asupra receptării mesajului religios: "stilul liturghic este puțin arhaic și face inaccesibilă cunoașterea cuvântului lui Dumnezeu și a credinței în sine." (A.M., catolică, 28 ani). Ortodoxul convertit la catolicism așeză o frontieră între el și practicanții ortodocși: "diferența între un

tânăr ortodox și unul catolic este că primul fie că tratează cu indiferență problemele religioase, fie face o separare între viața lui și ceea ce înseamnă religie, între religie și viață civilă, pe când catolicul trăiește cu Dumnezeu" (G.B., catolică, 26 ani).

Tendința tinerilor catolici converși de delimitare clară între cele două credințe și între credincioșii practicanți își găsește explicația în teoria lui Robert Merton (1959) referitoare la grupurile de apartenență. Autorul arată că afilierea la un nou grup produce reacția de identificare cu acesta prin repudierea vechiului, ambele fiind exprimate cu un afect disproportional. Astfel, cel convertit de la ortodoxie încearcă să accentueze diferențele pentru a-și întări apartenența la noul grup, în timp ce catolicul "botezat"倾de să minimizeze distanța.

Percepția membrilor celor două grupuri asupra religiei catolice și a celei ortodoxe relevă faptul că, deși frontieră între cele două religii este clară stabilită, există tendințe de ambele părți de a accentua asemănările. Paradoxal, cei care au această tendință nu seamănă ca profil. În timp ce Catolicul născut, care acceptă normele bisericii și este practicant, încearcă să reducă diferențele între el și credinciosul ortodox, de cealaltă parte, doar oportunistul, care respinge biserică și are cea mai scăzută practică, procedează în mod similar. În primul caz, este vorba de dorința unui individ care se percepă ca fiind membru al unei minorități și care încearcă pe această cale să se apropie de "celălalt" majoritar. În al doilea caz, Oportunistul nu acordă prea mare semnificație credinței religioase și nici diferențelor de ritual și doctrină, pe care nici nu le cunoaște. Deci "ecumenismul" ortodox și cel catolic au o motivație diferită în acest caz.

Concluzii

Așa cum anticipam în ipoteze, ambele grupuri constituie un suport afectiv pentru membrii lor. În cadrul ambelor grupuri accentul cade pe latura afectivă a relaționării, pe sprijin și încredere reciprocă între membri. Grupul reprezintă un suport pentru acei tineri care, fie au o rețea socială restrânsă în exteriorul acestuia, fie au fost socializați într-o familie de credincioși practicanți, fie vin la biserică urmărind alte scopuri (cazul tipului Opportunist) dar găsesc un grup de prieteni. Biserica și credința promovată de aceasta constituie doar punctul de întâlnire, elementul în jurul căruia se adună, fără să joace un rol fundamental în viața tuturor celor din grup.

Orientările valorice ale acestor tineri nu variază în funcție de religie, factorii determinanți fiind de altă natură. În ansamblu, grupul de catolici este asemănător ca profil cu un tip de ortodox, Practicantul real. Însă, orientarea spre

modernism sau tradiționalism nu este omogenă nici la tinerii catolici, nici la cei ortodocși. Modernitatea acțională variază în funcție de tipul căruia îi aparține individul respectiv, în timp ce modernitatea identitară este foarte puternică, atât pentru catolici, cât și pentru ortodocși. Deci, ipotezele a două și a treia se infirmă.

În ceea ce privește grupul de ortodocși, aspectul nou, oferit de teren a constat în orientarea spre ecumenism a acestor tineri. Miza plecării anuale în Occident și participarea la întâlniri cu tineri de alte confesiuni, atrag spre biserică tineri doritori să călătorescă și cresc toleranța față de practicanții altor confesiuni.

Deși este vorba de două grupuri religioase de confesiuțe diferite, tipul de relații existente între membri și rolul pe care participarea îl joacă în viața acestora întăresc asemănările dintre ele. Religiositatea lumii moderne estompează într-o anumită măsură diferențele între religia ortodoxă și cea catolică, sporind șansele apariției unei mișcări ecumenice.

Note și bibliografie

1. Toate analizele statistice au fost realizate folosind programul SPSS 6.1. În cazul de față, utilizând opțiunea "Independent sample t-test" am obținut valori ale testului t semnificative pentru $p=0,95$ (pentru EDUC_REL $t = -3,94$, pentru ACCEPT $t = -3,71$, pentru PRACTICA $t = -9,13$).
2. EDUC-REL- Toți indicii din Tabelul 1 iau valori de la -100 (respingere maximă) la +100 (acceptare maximă). Detaliile referitoare la construcția și semnificația lor sunt prezentate în Anexă.
3. Deși există diferențe semnificative între răspunsurile date de membrii celor două grupuri la itemii privind încrederea interumană, nu am putut să aplic teste de semnificație din cauza numărului mic de catolici interviewați.
4. Toți acești indici iau valori de la -100 (respingere totală) la +100 (acceptare totală). Modul de constituire și semnificația lor pot fi regăsite în anexa lucrării.
5. Cele trei noi grupuri sunt practic aceleași. Subiecții catolici, cu doar câteva excepții (2 la număr), sunt grupați în clusterul practicanților reali. Intensitatea asocierii între cele două grupări cluster este puternică: $\lambda=0,65$ ($\chi^2=164$ pentru $v=6$ grade de libertate și $p=0,00$). 52% dintre ortodocși grupați în clusterul inițial al practicanților reali

se regăsesc și în noul cluster. Acest fapt certifică asemănarea între catolici și ortodocșii din tipul în cauză. Identitatea nefiind însă completă am notat noile grupări cu "II".

Anzieu, D., Martin, J.Y., *La dynamique des groupes restreints*, Press Universitaires du France, Paris, 1968.

Champion, Fr., "Spirit religios difuz, ecletism și sincretism", în Delumeau, J. (coord.), *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996.

Clement, O., "Biserica Ortodoxă", în Delumeau, J. (coord.), *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996.

Erikson, E., *Childhood and society*, W.W. Norton Company Inc., New York, 1963.

Erikson, E., *Identity: Youth and Crisis*, Faber&Faber, Londra, 1968.

Festinger, L., *A Theory of Cognitive Dissonance*, Standford University Press, 1962.

Hervieu-Léger, D., "Vers un christianisme de communautés émotionnelles" în Cléveront, M. (coord.), *L'état des religions dans le monde*, Éditions La Découverte, Paris, 1987a.

Hervieu-Léger, D., *Vers un nouveau christianisme?*, Les Editions du Cerf, Paris, 1987b.

Lloyd, M., *Adolescence*, Harper & Row Publisher, New York, 1985.

6. Folosesc termenul de *creștere personală* în sensul atribuit de S.H.Schwartz în lucrarea "Individualism-collectivism: Critique and proposed refinements" (1990).

Merton, R., *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1959.

Meyendorff, J., *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, Editura Anastasia, București, 1996.

Robbins, Th., *Cults, Converts and Charisma*, Sage Publications, London, 1988.

Rogues, J., "Catolicismul", în Delumeau, J. (coord.), *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1996.

Sandu, D., *Sociologia tranzitiei*, Editura Staff, București, 1996.

Schlegel, J.L., "Individualisme et religions dans la société contemporaine", în *Le religieux en occident: pensée des déplacement*, Publications des Facultés Universitaires Saint-Louis, Bruxelles, 1985.

Schwartz, S.H., "Individualism-collectivism: Critique and proposed refinements", în *Journal of Cross-cultural Psychology*, Nr. 21, 1985.

Tajfel, H., *Human Groups and Social Categories*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

Weber, M., *Economy and Society*, University of California Press, Los Angeles, 1978.

IMPLICARE RELIGIOASĂ ȘI PEER-GRUPURI

Anexă - Indicii folosiți și modul de construcție

<u>Denumirea indicelui</u>	<u>Semnificația și modul de construcție</u>
• ACCEPTARE	- Atitudinea față de Biserică (-100 înseamnă respingere maximă, +100 înseamnă acceptare maximă). Calculat ca IOPD din răspunsurile la itemii: "Tot ce se întâmplă în lume este hotărât de Dumnezeu"; "Există viață după moarte"; "Controlul nașterilor reprezintă un păcat"
• MODERN	- Modernitate acțională (-100 înseamnă înseamnă respingere maximă, +100 înseamnă acceptare maximă). Calculat ca IOPD din răspunsul la itemii "De obicei preferați: drumurile bătute sau drumurile noi/ Să faceți și dvs. Cum face lumea sau să faceți cum vreți dvs./ Să aveți un venit mic dar sigur sau unul mare dar nesigur"
• PRACTICA	- Practica religioasă curentă (-100 înseamnă practică minimă, +100 practică religioasă maximă). Calculat ca IOPD din răspunsul la itemi privind frecvența participării la liturgia dumînicală, a spovediturii, împărtășitului și a postului.
• EDUC_REL	- Educația religioasă în familie. Calculat prin transformarea răspunsurilor la itemul "Părinții mei sunt (au fost) foarte religioși" de pe o scală în patru trepte pe o scală de la -100 la +100 (unde -100 înseamnă respingere maximă, +100 înseamnă acceptare maximă)
• TRADITIE	- Traditionalism / modernism identitar. Scor IOPD construit din răspunsurile la itemi "Cât de importante sunt pentru dvs.: familia / Biserica / școala?" (-100 înseamnă atașament maxim, iar +100 înseamnă atașament minim).
• STOC_ED2	- Stocul educational la familie. Calculat ca scor IOPD din răspunsurile la itemii referitor la educația proprie și cea a părinților (-100 reprezintă valoarea minimă, iar +100 valoarea maximă)
• ASOC	Intensitatea implicării în asociații. Indice aditiv.
• VEN	Venitul familiei din care face parte. Item cu 8 categorii de răspuns, unde 1 înseamnă venit minim (sub 200 000 mii lei) și 8 înseamnă venit maxim (peste 2 milioane lei).
• TEZ	Participarea la întâlnirile de la Taizé.
• IAR	Participarea la întâlnirile ecumenice de iarnă.